

* * *

**ОЩЕ ЗА ОБХВАТА НА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНАТА КАТЕГОРИЯ
NOMINA INSTRUMENTI (NINSTR) И ЗА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИТЕ
ПАРАФРАЗИ НА ДЕРИВАТИТЕ СЪС ЗНАЧЕНИЕ *СРЕДСТВО*
ЗА ДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ БЪЛГАРСКИ ФОРМАЦИИ
СЪС СУФИКС *-А/-Я* (ВТОРА ЧАСТ)***

ИГНАЦИЙ М. ДОЛИНСКИ
ВАРШАВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
i.m.dolinski@wp.pl

Резюме: Цел на статията е да направи преглед и анализ на концептуалната рамка и методологията, използвана от Вяра Малджиева в 9-и том на *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska (Българско-полска съпоставителна граматика)*, посветен на словообразуването. В общи линии авторът (който се опира в работата си върху същите теоретични предпоставки като възприетите в трансформационно-генеративната граматика на Ноам Чомски и в анализа на предикатно-аргументната структураили семантичните роли на Чарлз Дж. Филмор) изразява съгласие с класификацията на Малджиева. Независимо от това той предлага масивът от словообразователни подкатегории на *nomina Instrumenti* да се разшири, като в него се включат тези словообразователни групи, които могат да бъдат описани чрез реални словообразователни парафрази (квазиинструментът – част от тялото на субекта, използвана при дадено действие; *NInstr|NLocī* – съдове, използвани за изпълнението на някакво действие; логическият инструмент – текстове и жестове, които могат да бъдат описани чрез словообразователна парафраза; и формулата „средство на средството“, използвана при определяне на съвременните постижения в технологиите, по-близка по значение до безличния изпълнител на действие). Предложена е една по-строга конструкция на словообразователните парафрази с неизразен предикат (т.е. за дериватите, образувани от съществителни имена); аргументацията се опира върху анализ на група български деривати със значение *nomina Instrumenti*, отделена въз основа на формален признак (формации от женски род със суфикс *-а/-я*).

Ключови думи: семантични роли, *Nomina Instrumenti*, словообразователна парафраза, български език

CATEGORIES AND WORD FORMATION PARAPHRASES OF DERIVATIVES REFERRING TO *MEANS OF ACTIVITY* (NINSTR): THE EXAMPLE OF BULGARIAN WORDS FORMED WITH THE *-a/-я* SUFFIX (SECOND PART)

IGNACY DOLIŃSKI

UNIVERSITY OF WARSAW

i.m.dolinski@wp.pl

Abstract: The aim of the article is to provide an overview and analysis of the conceptual framework and methodology used by Viara Maldjieva in the 9th volume of *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska* (“Bulgarian-Polish Contrastive Grammar”) devoted to word formation. The word formation subcategory of Ninstr is broadened so as to include the Quasi-Instrument, NInstr||NLoc, the logical Instrument, and the “tool of a tool” model. The author also proposes a more rigorous paraphrase building method in word formation to be used in verifying word formation meanings. The second part of the article provides evidence in favor of these propositions based on analysis of a chosen group of Bulgarian derivatives, separated on formal grounds (i.e. feminine derivatives with *-a/-я* suffix). This sort of thorough and detailed analysis makes it possible to outline a nearly comprehensive semantics of these formations.

Keywords: semantic roles, Nomen Instrumenti, word formation paraphrase, Bulgarian Language

7. Парадигматични деривати от женски род със суфикс *-a/-я*

7.1. Увод

Тук бих искал да представя анализ на словообразователното значение (чрез построяване на словообразователната парафраза) на избраната група деривати с посочване на мотивиращата лексема и определяне на вида мотивация. Словообразователният тип със суфикс *-a/-я* е средно продуктивен в двата езика – в ексцерпираниите български речници попаднах на около 70 такива деривата – този брой се допълва от 16 формации с по-сложен строеж, чиято съставна част е прост дериват с разглеждания суфикс. В полски език срещнах малко повече – около 130 образувани по този начин деривата. Както изглежда, този тип днес е средно продуктивен – като че ли повече в книжовния език и специалната терминология, отколкото в разговорния стил и диалектите.

Няколко технически забележки:

(1) С цел краткост на описанието, прецизност на позоваванията и улесняване на конструирането на словообразователната парафраза приемам, както правят някои български изследователи, напр. Василка Радева (Радева/Radeva 1987), нетрадиционна форма на мотивиращия глагол, и по-точно формата за 3 лице ед.ч. сегашно време (*пише, говори, пита*), а не речниковата форма за 1 лице ед. ч.

(2) Използваният за дисертацията ми лексикален материал (почти 3500

български лексеми) е събран от голям брой издадени до онзи момент общи речници (вкл. от пълния архив на многотомния *Речник на българския език* на БАН), от технически речници, енциклопедии и собствени наблюдения. За нуждите на анализа събирах само делими и словообразователно мотивирани деривати, домашни и по възможност без стилистична бележка (напр. без остарели, диалектни и т.н.).

(3) При представяне на лексикалния материал много често бях принуден да взимам произволни решения, когато класифицирах дериватите в отделните групи. Наистина пълна и прецизна картина би се получила след цялостния валентен анализ на мотивиращите глаголи, което обаче би утежило обема на това изложение.

7.2. Представяне на лексикалния материал

7.2.1. Значение на „чист“, същински инструмент имат само 4 деривата, напр.:

– *коса* ‘kosa’; *коси* ‘kosić’; един от най-старите, срещани при всички славяни и общоразбираеми деривати; предикатът имплицира значенията Ob и Instr (същински инструмент): ‘това, с което (някой) коси (нещо)’;

– *мяра* ‘miara (1. съд; 2. уред; 3. единица)’; *мери* ‘mierzyć, odmierzać’ имплицира Ob и Instr – в разглеждания случай това са: същински инструмент, NInstr||NLoc и Instr log: ‘това, с което (някой) мери (нещо)’;

– *сонда* ‘sonda’, намерено и в няколко композита и съчетания, напр. *автосонда*, *сонда пробовземач* и т.н.; *сондира* означава ‘изследва със сонда’ и ‘прави сондаж’ и предполага наличието на Ob и Instr, значи това е точно взаимна мотивация;

– *стиска* ‘скоба, стяга, клема, менгеме’; *стиска* ‘ściskać’; Ob и Instr (QInst, същински инструмент, а също и Mat) – в този случай Instr по някакъв начин остава част от Ob, значи напомня на Mat; парафраза: ‘това, с което (някой) стиска (нещо)’.

По-сложна структура е означена от 3 други деривата:

– *бомбарда* ‘bombarda, *остар.* устройство за хвърляне на камъни или греди’; *бомбардира* днес означава по-скоро ‘извършва бомбардировка, въздушно нападение’, но освен регистрираната формална връзка е останало още и значението ‘хвърля бомби’ и върху тази основа може *бомбарда* да се свърже с дадения глагол; предикатът предполага наличието на Ob и Instr (в две форми: ‘уред’ и ‘снаряд’); това се потвърждава от паразата: ‘това, с което (някой) бомбардира (нещо)’;

– *-рина* в съставната формация *булдозер снегорина* ‘машина за почистване на сняг’; подобна формация може да бъде намерена сред дериватите от мъжки род с нулев суфикс *-Ø* (*снегорин*); *рине* ‘изгребва настрани’ имплицира аргументите Ob (реално най-често ‘сняг’) и Instr: ‘това, с което (някой) рине (нещо)’;

– *фреза* се проявява в няколко композита, напр. *автофреза* (*агротехн.* ‘самоходна машина със зъбен цилиндър за обработка на почвата’), *борфреза* (*техн.* ‘вид режещ инструмент, ротационна пила’) или *почвофреза* (*селскостоп.* ‘машина за култивиране на почвата’); мотивиращият глагол има няколко форми: *фрезира* / *фрезува* / *фрезова* и означава ‘обработка / добива с фреза’. Тук става въпрос за взаимна мотивация; предикатът, както се вижда, имплицира аргументите Ob и Instr: ‘това, с което (някой) фрезира / фрезува / фрезова (нещо)’.

7.2.2. За означаващи ‘материал’ можем да признаем повече случаи – 21 формации:

– *броя* ‘ризница’; *бронира* означава ‘покрива с броня’, значи това е по-скоро синхронна взаимна мотивация; ‘това, с което (някой) бронира (нещо)’ и ‘това, което е (покрито) с броня’;

– *заслона* ‘*zasłona* / завеса, прикритие’; *заслания* ‘*zasłaniać* / прикрива, затулва’; Ob и Instr (Mat); тази роля изпълнява разглежданият дериват: ‘това, с което (някой) (се/нещо) заслания’; внимание заслужава позицията между тематичните гласни на глагола и деривата, която сигнализира за формално родство със съответния глагол от свършен вид *заслони* – всички тези факти напълно съответстват с това, което можем да кажем и за полския дериват *zasłona*;

– *защита* (в едно от значенията си) ‘средства, служещи за отбрана, предпазване’, също и в композити, означаващи ‘защита’: *гръмозащита*, *мълниезащита* и *слънцезащита*; *защитава* (*се*) ‘*bronić (się)*’ може да бъде преходен или възвратен и тогава се отнася за реална възвратност; предикатът има интересна структура, тъй като принципно не означава активно действие, а получаване на действие отвън, но допуска съществуването на Ob (в конкретния случай той съвпада с агента) и Instr (Mat), в съответствие с парафразата: ‘това, с което (някой) (се/нещо) защитава’;

– *обкова* ‘*okucie*, оправка; рамка; златна или сребърна украса, с която се обковава някакъв предмет’ и *подкова* ‘*podkowa*’; предикатите *обковава* ‘*okuwać*’ и *подковава* ‘*podkuwać*’ имплицират аргументите Ob и Instr (същински инструмент и Mat); дериватът изпълнява последната функция като ‘това, с което (някой) обковава / подковава (нещо)’;

– *обтока* ‘*otok*, *opaska* / превръзка’; *обточва* ‘*otaczać*; *opasywać* / обгражда; превързва’ имплицира значенията Ob и Instr (Mat): ‘това, с което (някой) обточва (нещо)’;

– *отбрана* (в едно от значенията си) ‘съвкупност от бойни средства, необходими за отблъскване на атаките на врага’; *отбранява* (*се*) ‘*bronić (się)*’ имплицира аргументите Ob и Instr – в този случай дериватът означава Mat: ‘това, с което (някой) (се/нещо) отбранява’;

– *пломба* ‘*plomba* (оловна, зъболекарска и т.н.)’; *пломбира* ‘*plombować*’; присъстват Ob и Instr (същински инструмент и Mat); мотивацията –

вероятно взаимна, след като *пломбира* е ‘слага пломба’;

– *подлога* (в едно от значенията си) ‘кръпка (на цървули)’; *подлага* ‘podkładać’ предполага парафраза за Mat: ‘това, с което (някой) подлага (нещо)’, макар че дериватът може да се приеме и за резултат от действие (‘подложено нещо’);

– *подплата* ‘podszywka, podpinka / хастар; дъсчен обков на покрив’; *подплатява* ‘podszywać; pokrywać czymś od spodu / подшива; покрива нещо изотдолу’ имплицира Ob и Instr, вкл. и Mat, и тази роля разглежданият дериват изпълнява в съответствие с парафразата ‘това, с което (някой) подплатява (нещо)’;

– *подпора* ‘podpora, oparcie; нещо, което служи за подпиране’; както и *подпор* – семантичен и формален дериват от *подпира* ‘podpierać / поддържа, подкрепя’ – изпълнява същата тази функция на Instr–Mat: ‘това, с което (някой) подпира (нещо)’;

– *позлата* ‘rozłota (=тънък пласт метал)’; *позлатява* ‘złocić’ предпоставя съществуването на аргументите Ob и Instr – също и Mat, представен от разглеждания дериват като: ‘това, с което (някой) позлатява (нещо)’ (може същевременно да се тълкува и като ‘резултат от позлатяване’);

– *постеля* ‘pościel, posłanie’; *постила* ‘ścielić’; дериватът може да се тълкува като Ob (‘това, което (някой) постила’) или Instr (Mat) (‘това, с което (някой) постила (нещо)’);

– *преграда* ‘przegroda’ и *ограда* ‘ogrodzenie’ се опират върху извеждащите се от един корен глаголи *прегражда* ‘przegradzać’ и *огражда* ‘ogradzać’; двата предиката имплицират значенията Ob и Instr, и по-точно Mat, което се потвърждава чрез парафразата: ‘това, с което (някой) прегражда / огражда (нещо)’;

– *премяна* ‘(нова) дреха; (ново) облекло’; днешното реално значение на основополагащия глагол *пременя* се ограничава до ‘облича се с ново облекло’ или ‘обзавежда се с нова мебелировка’; въпреки очевидния отглаголен произход, в синхронен план следва да потвърдим наличието на взаимна мотивация: ‘това, с което (някой) (се) пременя’;

– *разтока* ‘дебел прът под сандъка на конска кола, даващ възможност за удължаването ѝ’; *разточва* означава ‘удължава кола по разтоката или свързва предния колесник със задния’, следователно разглежданият дериват (Mat) може евентуално да се признае за елемент на взаимна деривация: ‘това, с което (някой) разточва (нещо)’;

– *реклама* (в едно от значенията си) ‘съобщения, плакати и др., служещи за рекламиране’; *рекламира* ‘reklamować, хваля’; предикатът предпоставя съществуването на Ob и Instr (Mat) – в значение ‘материални средства’ дериватът изпълнява последната функция; ‘това, с което (някой) рекламира (нещо)’;

– *стяга* / *стега* ‘скоба, менгеме, хватка; метална щипка, кламер’; *стяга* ‘ściagać, spinać’ имплицира значението Ob и Instr (тук представен от Mat): ‘това, с което (някой) стяга (нещо)’;

– *стрела* ‘strzala’; *стреля* ‘strzelać’ в българския език (за разлика от полския) може да имплицира Ob, но *стрела* и нейното точно полско съответствие *strzala* тук се позиционира като Instr – Mat или Ob (срв. изречението: *strzala została wystrzelona* ‘стрелата беше изстреляна’) в зависимост от набора аргументи към предиката; това, с което (някой) стреля (нещо);

– *украса* ‘ozdoba, dekoracja / украшение, декорация’; *украсява* ‘zdobić’ имплицира аргументите Ob и Instr – разглежданият дериват е Instr – Mat: ‘това, с което (някой) украсява (нещо)’.

7.2.3. Дериватите със значение Subst са 10:

– *багра* ‘цвет; боя’; *багри* ‘бойдисва’ имплицира Ob и Instr: същински инструмент и Subst – разглежданият дериват изпълнява последната функция; парафразата е ‘това, с което (някой) багри (нещо)’; значението на глагола ‘слага багра; оцветява с багра’ навежда на мисълта за взаимна мотивация;

– *вечеря* ‘kolacja (храненето и самата храна)’ ← *вечеря* е ‘яде вечеря’, тук вероятно мотивацията на самия глагол идва от съществителното име въпреки правилното Instr – Subst значение на *вечеря*: ‘това, с което (някой) вечеря (нещо?)’;

– *закваса* ‘zakwas; zaczyn / квас, фермент’ и *подкваса* ‘podpuszczka’, мотивирани от *заквасва* ‘kwasić, zakwaszać’ и *подквасва* ‘пак същото’; предикатите предпоставят съществуването на Ob и Instr (Subst) – разглежданияте деривати изпълняват последната функция: ‘това, с което (някой) заквасва / подквасва (нещо)’;

– *кърма* ‘pokarm, pasza, obrok, karma / майчино мляко’; *кърми* днес означава основно ‘karmić piersią / храни от гърдата си’, но мотивационната и формална връзка е разбираема и ясна (макар и пасивна), а разглежданият дериват е Instr (Subst), свързващ вършителя и Ob в съответствие с парафразата: ‘това, с което (някой) кърми (нещо/някого)’;

– *отрова* ‘trucizna’ заедно с *антиотрова* ‘odtrutka’, *противоотрова* ‘odtrutka’ и *бомба отрова*; *отравя* ‘truć’ имплицира ролите Ob и Instr – Subst като ‘това, с което (някой) (се/нещо) отравя’;

– *разкваса* ‘нещо за пиене или ядене в незначително количество, само за малко похапване’; *разквася* ‘ям нещо в незначително количество’ имплицира Ob и Instr – Subst: ‘това, с което (някой) (се/нещо) разквася’; ролята на Ob се изпълнява главно от части на тялото, свързани с храненето (напр. уста – ЕП);

– *храна* ‘паша, фураж, продоволствие, ядене; зърнени храни’ и *пре-*

храна ‘препитание, провизии; преживяване’ се опират на глаголите: *храни* ‘karmić’ и *прехранва* ‘издържа, осигурява прехрана’; двата глагола имплицират Ob и Instr (Subst), с които имаме работа и в двата случая тук: ‘това, с което (някой) храни / прехранва (някаго)’;

– *щавя* ‘garbnik; roztwór garbujący (mieszanina) / дъбилно вещество; разтвор за щавене (смес)’; *щави* ‘garbować’ имплицира аргументите Ob и Instr – Subst: ‘това, с което (някой) щави (нещо)’.

7.2.4. В изследвания лексикален материал не ми се удаде да регистрирам значението QInst.

7.2.5. Силната отглаголна мотивация е свързана с факта, че голям брой (в сравнение с другите „инструментални“ типове в българското словообразуване) от разглежданите тук деривати имат между другото и значение NActionis (‘това, че нещо се прави’), а на свой ред това значение може да се лексикализира във вид на ‘вербален/мисловен акт’, ‘документ’, ‘знак’, ‘парична сума’, ‘обект с неустановена точно форма’ и т.н.). Въпреки всичко словообразователното значение на инструмент не може да се опровергае логически. Точно такова гранично значение имат много деривати Instr log с разглежданите суфикси (почти 30):

– *гавра* ‘жестоко, унизително подиграване; издевателство’ (= ‘думи / жест’); *гаври се* ‘малтретира, издевателства’ предполага съществуването на Ob (като непряко допълнение, като тук *се* не означава действителна възвратност) и Instr log: ‘това, с което (някой) се гаври (с някого)’;

– *глоба* ‘парично наказание’; *глобява* ‘karać (pieniężnie, mandatem itp.) / наказва (парично, с глоба и под.)’; присъстват Ob и Instr – потвърждава го парафразата: ‘това, с което (някой) глобява (някаго)’ – ролята на Instr изпълнява Instr log (‘пари’); тъй като *глобява* може да се предаде и като ‘налага глоба’, мотивацията може да се приеме за взаимна;

– *глума* ‘шега; закачка; задявка’; *глуми се* ‘шегува се (с някого)’ поради блокиране от логически немотивираната възвратност не може да имплицира Ob (разбиран като пряко допълнение) – реалният обект се изразява чрез конструкция с предлога *с*: ‘това, с което (някой) се глуми’; ако представим глагола като ‘(някой) си прави глума с (някаго/нещо)’, ще установим наличието на взаимна мотивация;

– *закана* ‘заплаха, сплашване’ (също и като ‘думи/жест’); *заканва се* ‘отправя закана, заплашва’ е възвратен глагол с логически немотивирана възвратност, значи е малко вероятно да имплицира Ob, а разглежданият дериват със значение ‘думи/жест’ изпълнява функцията на Instr log: ‘това, с което (някой) се заканва на (някаго)’;

– *заплата* ‘възнаграждение (= пари)’ и *предплата* ‘przedpłata’, мотивирани от глаголите *плаща* ‘płacić’ и *предплаща* ‘плаща предварително’; предикатите имплицират Ob и Instr – ‘пари’ изпълняват последната функция в

съответствие с парафразата: ‘това, с което (някой) заплаща / предплаща (нещо)’;

– *отплата* и *разплата* – реално тези два деривата първоначално са означавали ‘*płatenie* / плащане’ (Temp), понастоящем имат преносно значение – ‘отмъщение, мъст’, при което комплектът от роли, имплицирани от мотивиращите предикати *отплаща* ‘*odpłacać*’ и *разплаща* ‘*wypłacać; odpłacać*’, остава сходен; като Instr log разглежданите формации означават ‘това, с което (някой) отплаща / разплаща (нещо)’;

– *заплаха* ‘закана, сплашване’; *заплашва* ‘*straszyć*’; като ‘думи/постъпка’ може да бъде Instr log, съответстващ на парафразата: ‘това, с което (някой) заплашва (някого)’;

– *запрета* ‘забрана’ (= ‘думи’); мотивиран е от *запрещаване* / *запретяване* ‘*zabraniać; zakazywać*’, имплицирани значенията Ob и Instr – като Instr log, и точно такъв е разглежданият дериват – ‘това, с което (някой) запрещаване / запретяване (нещо)’;

– *клевета* ‘хула, злословие; лъжа, с помощта на която някой се очерня’ (= думи); *клевети* ‘*oczerniać; spotwarzać*’ предпоставя наличието на Ob и Instr, представен от ‘думи’, т.е. Instr log: ‘това, с което (някой) клевети (някого)’;

– *команда* ‘разпореждане’; *командва* ‘разпорежда; издава заповед’; дериватът със значение ‘думи’, както и в случая с *обида*, е Instr log, като реализира парафразата: ‘това, с което (някой) командва (някого)’;

– *марка* (в едно от значенията си) ‘знак, характерна особеност’; може да се изведе като Mat (или Res) от *маркира* ‘отбелязва; слага марка’; второто значение на глагола позволява да се направи изводът, че това е взаимна мотивация – предикатът предпоставя ролите Ob и Instr (същински инструмент и Mat);

– *награда* ‘*nagroda*’; *награждава* ‘*nagradzać*’; Ob и Instr, който е вид Mat (въпреки че после остава при Ob като част от характеристиката му); ‘това, с което (някой) награждава (някого)’;

– *нормала* (в едно от значенията си) ‘вътрешна норма (ведомствена или фабрична)’; *нормализира* ‘*normalizować; regulować*’; като ‘средство (за) нормализиране’ този дериват може да се признае за Instr log: ‘това, с което (някой) нормализира (нещо)’;

– *обида* ‘действие/думи, с които (някой) обижда (някого)’; *обижда* ‘*obrzydzać*’; отношението между вършителя и Ob се осъществява чрез разглеждания дериват като Instr (Instr log);

– *обява* ‘съобщение (главно писмено)’; *обявява* ‘*ogłaszać*’ имплицира Ob и Instr, който е ‘лист хартия’ и ‘думи/документ’, т.е. Instr log, съответстващ на парафразата: ‘това, с което (някой) обявява (нещо)’;

– *повеля* ‘заповед, разпореждане’; *повелява* ‘издава заповед’ имплицира значението *Об* – логически свързващ елемент между *Об* и *Аг* могат да бъдат ‘думи/жест’, т.е. *Instr log*; ‘това, с което (някой) повелява (нещо)’;

– *подкана* ‘поощрение, насърчение; апел (= думи/жест)’ и *покана* ‘zaproszenie ‘предложение (= думи/документ)’, опиращи се на сродни глаголи, съответно: *подканва* ‘насърчава; настоява’ и *поканва* ‘zapraszać’; двата глагола имплицират ролите *Об* и *Instr*, представени по естествен начин от *Instr log*: ‘това, с което (някой) подканва / поканва (някого)’;

– *подкрепа* ‘1. помощ, опора, поддръжка; 2. средство, използвано за доказване на нещо; довод, аргумент’; *подкрепя* ‘popierać; wspierać’; предикатът имплицира *Об* и *Instr* – в този случай *Instr log*: ‘това, с което (някой) подкрепя (някого/нещо)’;

– *подмама* ‘измама, заблуда’; *подмамва* ‘zwodzić’ и *помама* ‘подмамване; примамка’; *помамва* ‘съблазнява; примамва’ имплицира *Instr log* и/или *Mat*, отговарящи на парафразата: ‘това, с което (някой) подмамва / помамва (нещо)’;

– *поръка* ‘препоръка, поръчение’; *поръчва* ‘zamawiać’ имплицира значението *Об*, а пък *поръка* като ‘думи/документ’ (или *Instr log*) свързва обекта с вършителя; същите тези аргументи имплицира и по сходен начин функционира и *препоръка* ‘zalecenie’ ← *препоръчва*; ‘това, с което (някой) поръчва / препоръчва (нещо)’

– *поука* ‘урок, поучение; наставление (думи)’; *поучава* ‘pouczać’ имплицира значението *Об*, а пък свързващият елемент между вършителя и обекта е *Instr log*: ‘това, с което (някой) поучава (някого)’;

– *похвала* ‘думи, с които се посочват добродетели или заслуги’ и *възхвала* ‘(пак същото)’; *похваля(ва)* ‘chwalić’ и *възхваля(ва)*; двете съществителни могат да се опишат като *Instr log* с парафразата: ‘това, с което (някой) похваля(ва) / възхваля(ва) (някого/нещо)’; заслужава си да подчертаем идентичността във всички аспекти от анализа на полския дериват *rochwala* и българското му съответствие;

– *разгласа* ‘обявяване, обявление (устно или писмено)’; *разглася(ва)* ‘оповестява; огласява’ имплицира *Об* и *Instr* като *Instr log* и разглежданият дериват изпълнява функцията точно на такъв инструмент: ‘това, с което (някой) разглася(ва) (нещо)’;

– *разтуха* ‘утеха’; *разтушава* ‘утешава’; има значение и функционира като *Instr log*, подобно на предходния случай; ‘това, с което (някой) разтушава (някого)’;

– *хула* ‘клевета; клеветничество’; *хули* ‘хвърля хули’; като ‘думи с определена функция’ този дериват може да се приеме за *Instr log*, в синхронен план взаимно мотивиран с глагола: ‘това, с което (някой) хули (някого)’.

7.2.6. Един дериват има значение, което едновременно може да се приеме и за NLocі:

– *спуска* ‘приспособление за транспорт чрез плъзгане; транспортна наклонена плоскост’; *спуска / спуща* ‘spuszczać’ – предпоставя наличието на Ob, а що се отнася до аргумента инструмент (като „инструмент на инструмента“), той се появява в съчетание с аргумента Locі като ‘нещо, което служи (на друго нещо) да се спуска’ – следователно NInstr||NLocі; словообразователната парафраза има сложна, нетипична структура.

7.3. Мотивация и деривация

Ще пропусна коментарите във връзка с формалните отношения между мотивиращите глаголи и съществителните, само ще припомня, че в няколко случая може да се забележи ясно разбираема в синхронен план взаимна мотивация (глагол ↔ съществително) – този проблем не е специално отбелязан в *Съпоставителната граматика*. Особено често това се отнася за глаголите от чужд произход (макар и не само), при които пътят на усвояване на отделните лексеми се различава от деривацията в родното словообразователно гнездо. Например дериватът *сонда* може да се опише като ‘това, с което (някой) сондира (нещо)’ и едновременно *сондира* като ‘изследва със сонда’. По подобен начин: *багра* ↔ *багри* ‘слага багра’; *броня* ↔ *бронира* ‘покрива с броня’; *марка* ↔ *маркира* ‘слага марка’; *пломба* ↔ *пломбира* ‘слага пломба’; *премяна* ↔ *пременя* ‘слага нова премяна’; *разтока* ↔ *разточва* ‘удължава колата по разтоката’; *-фреза* ↔ *фрезира* ‘добива / обработва с фреза’; *хула* ↔ *хули* ‘хвърля хули’.

8. Обобщение

В статията бяха представени и обосновани (с позоваване върху теоретичните принципи на трансформационно-генеративната граматика на Ноам Чомски и върху анализа на предикатно-аргументната структура, респ. на семантичните роли на Чарлз Филмор) някои допълнения към анализа, направен от Вяра Малджиева в том 9. на *Българско-полската съпоставителна граматика* (*Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*), посветен на словообразуването. Разширен е наборът от семантични роли в рамките на словообразователната категория NInstr (с квазиинструмент, NInstr||NLocі, логически инструмент и „инструмент на инструмента“). Беше предложен също така един по-педантичен строеж на словообразователните парафрази и проверка чрез тях на словообразователните значения. Във втората част на статията се постарах да покажа основателността на своите разсъждения чрез анализ на примери от една формално обособена група български деривати (деривати от женски род със суфикс *-а/-я*). Този прецизен анализ ми позволи, надявам се, да представя най-пълно в рамките на възможното семантиката на разгледаните словообразователни формации.

БЕЛЕЖКА / NOTE

* Първата част на статията е публикувана в сп. Български език, 2019, кн. 1, с. 85–102. Там е представена и пълната библиография.

ЛИТЕРАТУРА

Радева 1987: *Радева В.* Българското словообразуване. София, Университетско издателство „Климент Охридски“.

REFERENCES

Radeva 1987: *Radeva V.* Balgarskoto slovoobrazuvane. Sofia, Universitetsko izdatelstvo „Kliment Ohridski“.

Превод от полски: *Екатерина Петкова*

✉ *Игнаций М. Долински / Ignacy Doliński*
University of Warsaw
Institute of Western and Southern Slavic Studies
Krakowskie Przedmieście 26/28,
00-927 Warszawa, Poland

Публикувано: 30 септември 2019

Published: 30 September 2019